

MENTORKÉPZÉS MEGVALÓSULÁSA ÉS EREDMÉNYEI AZ E-LEARNING ESZKÖZEIVEL

Tamás KOVÁCS¹

ABSTRACT

In 2019, the basic and advanced training of nearly 3,300 mentor-teachers was implemented. The study provides an insight into the complex process behind the development of intensive and parallel curriculum, training and examination platforms, as well as the creation and effective development of a learning community of three thousand people. In addition to the practical solutions and student responses presented, the study provides useful information for professionals working in university or teacher education who solve educational tasks over long distances, with complex groups, and tight deadlines. Data will be presented to enable professionals to address the successful transformation of heterogeneous groups of adult learners, often with different qualifications, motivations, ages, and competence structures, into a learning community.

KEYWORDS

Learning community, Mentor, E-learning, Moodle, Teacher, Training

BEVEZETŐ

A szerző 2019. február 1. dátummal kapcsolódott az EMET² által bonyolított „Mentorképzések lebonyolítása e-learning formában” tevékenységhez. A feladat kettős volt. Egyrészt szakértőként bekapcsolódni 3255 fő bevonásával a magyarországi mentor-pedagógusok alap és emelt szintű továbbképzés szervezési és bonyolítási folyamatába, másrészt társszerzőként kidolgozni az „Emelt szintű mentorálás az esélyteremtő Útravaló ösztöndíjprogramban” 30 órás távoktató pedagógus-továbbképzés tananyagát és tanulási útmutatóját. A folyamatok közben folyamatos empirikus kutatás, valamint egy kérdőíves felmérés történt.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A kutatás a megvalósítás általános folyamatkövetése mellett alapvetően három kérdésre keresett választ:

- Milyen csoportképző ereje van a távoktatásnak a mentorképzésben?
- Hogyan alakulnak ki tanulói közösségek a mentorképzésben?
- Hogyan illeszthető be a tanulás dimenziója a mentor-pedagógusok tevékenység-struktúrájába?

A kutatás résztvevő a projektmenedzser, bevont hallgatók, a kutatás vezetője a szerző, mint a Pécsi Tudományegyetem phd. hallgatója.

---

¹ Tamás Kovács; Pécsi Tudományegyetem phd hallgató; Felnőttképzési szakértő; www.tomokovacs.coach; tomokovacs@tomokovacs.hu

² Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által megvalósított EFOP-3.1.4-15-2015-00001 és VEKOP-7.3.1-17-00001 projektek

A kutatás kvalitatív és kvantitatív módszereket alkalmazott. Egyéni interjúk valósultak meg a menedzsment tagjaival, szakmai munkatársakkal. Megvalósult a résztvevők motiváció-analízise, valamint online kérdőív kitöltése. N=3255

TEVÉKENYSÉGEK

A folyamat során első lépésként a tananyag fejlesztése, majd jóváhagyást követően az akkreditáció valósult meg. A projektgazda által használt moodle felület hiányosnak bizonyult, így a következő feladat annak alkalmassá tétele naplózásra, valamint a felületre a konzulens részére napló, jegyzőkönyv és elégedettségmérők feltöltése történt meg. Ezt követően az alábbi lépések szerint zajlott a folyamat:

- Célcsoport tájékoztatása a képzés indításáról
- Felnőttképzési szerződések elkészítése
- A Moodle felület
- Moodle felületen történő regisztrációra felkérő e-mail kiküldése
- A jelentkezési lapok és felnőttképzési szerződések kiküldése és visszaérkeztetése
- Tanúsítványok kiadása
- Kérdőívek kiértékelése
- Papíralapú dokumentációk összeállítása személyenként

ELSŐ FELMÉRÉS JAVASLATAI

A kutatás megvizsgálta, hogy általánosságban milyen az attitűd a mentor-pedagógusok körében, illetve milyen elvárásaik vannak a képzéssel kapcsolatban. A válaszok közül a jellemzőek kerülnek kiemelésre.

Milyen tartalmakat vár el egy mentor-továbbképzéstől:

- „Konkrét tartalmak az órákra.”
- „Mentorálás részterületekre bontva”
- „Pszichológiai jellegű kérdések”
- „Szövegértés fejlesztése”
- „Motivációs ötletek a gyakorlatban”
- „Játékos csoportfoglalkozás.”
- „Segítő beszélgetés a gyakorlatban”
- „Családon belüli erőszak”
- „A problémás, tanulási zavarral küzdő, halmozottan hátrányos, vagy hátrányos helyzetű tanulók segítségének gyakorlati módszereivel szívesen foglalkoznék. „
- „Egyéni Előrehaladási Napló kitöltéséhez több gyakorlati lehetőség, műhelymunka, közös tanulás során.”
- „A jogszabályi háttér és az elméleti anyag rész rovására talán célszerűbb, hasznosabb lenne a gyakorlati feladatok, esetleírások bővítése.”
- Képzés nélkül is tudjuk a dolgunkat”
- „A tanév elején, amikor kiderült, hogy lesz mentoráltam szó se volt arról, hogy még egy képzést is el kell végezni. Az így is feszített tanévbe igazán nem jött jól!”

A KÉPZÉS RÖVID ÖSSZEFOGLALÓJA

Az Útravaló ösztöndíjprogram megvalósításával a mentorok segítik a hátrányos helyzetű tanulókat iskolai tanulmányaik javításában, hátrányaik csökkentésében, hozzájárulva az érettségig adó középiskolában, a középiskola sikeres befejezését követően pedig a felsőoktatásban való továbbtanulásukhoz

A képzés célja, hogy a résztvevők felkészüljenek a mentori feladataik szakszerű ellátására megismerjék a speciális tanácsadás fogalomrendszerét a hátrányos helyzetből adódó tanulási és beilleszkedési nehézségek kezelésének fogalomrendszerét, eredményes kezelésének módszertanát rögzítő és átadó pedagógus-továbbképzés kidolgozására és a benne foglalt tudás e-learning formájában történő táadására. A továbbképzés elvégzésével az Útravaló programba vont pedagógus kibővített ismeretekre tesz szert a mentorálás során felmerülő kommunikációs helyzetek empirikus kezelését illetően. Megismeri, hogy mi a mentorált tanuló előrehaladását akadályozó valódi probléma ok. Képes lesz felkelteni a tanuló tudásvágyát, megvizsgálni az ambícióit és javaslatokkal támogatni az eredményes megvalósításban. Alkalmassá válik, hogy a célcsoportba tartozó 9-13 évfolyamos tanulók elfogadják a segítséget, megismerjék a mentorálási támogatás előnyeit és azokat beépítsék az életükbe.

A képzés kimenetében a megismeri a kapcsolatteremtés legfőbb eszközét, megtanulja a kommunikáció célját, valamint elsajátítja a hatékony mentori kommunikáció eredményességét befolyásoló tényezőket. Megismeri a munkaterületén alkalmazható és alkalmazandó vezetői kompetenciákat – önuralom, kontroll képessége, kitartás, irányítás, befolyásolás – valamint tisztában lesz a tanuló tanulással kapcsolatos önképét befolyásoló fő tényezőkkel és azok megváltoztatását eredményező viselkedésmóddal. Alkalmassá válik a mentorált tanulóval csapatmunka kialakítására. Képes lesz elvégezni a fegyelmezett együttműködés alapjait kialakító intézkedéseket, és birtokában lesz a figyelem fenntartását támogató alapinformációknak. Birtokában lesz a családi háttér mentorálást befolyásoló tényezőit megismertető információknak. Alkalmassá válik a saját szerepét megfelelő módon elhelyezni a család-tanuló-oktatási intézmény viszonyrendszerben. Megismeri a „belépési pont” fogalmát, a „fejlesztési létra” fogalmát, a célok fokozati skáláját, valamint a tanulás és tudás befogadásához kapcsolódóan a megértéssel összefüggő, azt építő, illetve erodáló főbb jelenségeket.

A képzés eLearning alapú, távoktató formában megvalósult továbbképzés, tehát személyes megjelenést nem igényelt. Azonban konzulens jelenléte biztosított volt a képzés során, folyamatos email és telefonos elérhetőséggel. A távoktató továbbképzési forma jellegéből adódóan a résztvevőktől elvárt az önálló tanulás. Az önálló tanulást tanulási útmutató segítette. A továbbképzés 3 tanulási blokkból, összesen 15 tanulási egységből áll, az alábbiakban ezek láthatók, megjelölve az egyes tanulási egységek időszükségletét.

I. TANULÁSI BLOKK 1-10. óra Kapcsolatteremtés és bizalom kiépítése

1. Tanulási egység: Első hét - A mentor pedagógus célja
A hatékony oktatói kommunikáció alapjai
2. Tanulási egység: Első hét - Kapcsolatteremtés
Bizalomépítés, a megfelelő kapcsolat kialakítása
3. Tanulási egység: Első hét - A mentor, mint vezető
A tanár, mint vezető
4. Tanulási egység: Első hét - A családi háttér
A családi háttér megismerése, közös munka a szülőkkel
5. Tanulási egység: Első hét - Csapatmunka kiépítése
Az egyéni adottságok felmérése.

Ellenőrző online teszt: Az 1. tanulási blokk tanulási egységeiből (kitöltése kötelező!), kiértékelése a Moodle rendszerben. Elvárt eredmény: 60% (60% alatti eredmény esetén 1 alkalommal megismételhető a teszt kitöltése) a tanúsítvány kiadásának feltétele.

II. TANULÁSI BLOKK 11-20. óra - Oktatás és fejlesztés

1. Tanulási egység: Második hét - Az egyéni adottságok felmérése és kihasználása

- A figyelem megszerzése és a nem kóros figyelemzavarok kezelése
2. Tanulási egység: Második hét - A tanulás célja
A leggyakoribb tanulási akadályok és a tanulással szembeni ellenállás leküzdése
3. Tanulási egység: Harmadik hét - Tanulás és megértés
Az optimális elméleti/gyakorlati egyensúly meghatározása
4. Tanulási egység: Harmadik hét - A „fejlesztési létra”
Az optimális elméleti/gyakorlati egyensúly meghatározása
5. Tanulási egység: Harmadik hét - Kézzelfogható fejlesztés
A tartós tudás átadásának módszertana

Ellenőrző online teszt: Az 2. tanulási blokk tanulási egységeiből (kitöltése kötelező!), kiértékelése a Moodle rendszerben. Elvárt eredmény: 60% (60% alatti eredmény esetén 1 alkalommal megismételhető a teszt kitöltése) a tanúsítvány kiadásának feltétele

III. TANULÁSI BLOKK 21-30. óra Mentorálás

1. Tanulási egység: Negyedik hét - A megerősítés, mint eszköz
A támogató értékelés
2. Tanulási egység: Negyedik hét - Az empátia
A tanuló önbizalmának erősítése
3. Tanulási egység: Negyedik hét – A veszélyes környezet felismerése
A tanulási sikerspirál felépítése
4. Tanulási egység: Negyedik hét – Az elnyomás
A környezeti zavarok kezelése
5. Tanulási egység: Negyedik hét - Mentorálás és a boldogabb élethez vezető út
Egészséges énkép és a mentális önvédelem

Ellenőrző online teszt: Az 3. tanulási blokk tanulási egységeiből (kitöltése kötelező!), kiértékelése a Moodle rendszerben. Elvárt eredmény: 60% (60% alatti eredmény esetén 1 alkalommal megismételhető a teszt kitöltése) a tanúsítvány kiadásának feltétele.

A tananyagban foglalt céloknak megfelelően a továbbképzés elvégzésével az Útravaló programba vont pedagógus kibővített ismeretekre tesz szert a mentorálás során felmerülő kommunikációs helyzetek empirikus kezelését illetően. Megismeri, hogy mi a mentorált tanuló előrehaladását akadályozó valódi probléma oka. Képes lesz felkelteni a tanuló tudásvágyát, megvizsgálni az ambícióit és javaslatokkal támogatni az eredményes megvalósításban. Alkalmassá válik, hogy a célcsoportba tartozó 9-13 évfolyamos tanulók elfogadják a segítséget, megismerjék a mentorálási támogatás előnyeit és azokat beépítsék az életükbe.

A képzés kimenetében a pedagógus megismeri a kapcsolatteremtés legfőbb eszközét, megtanulja a felzárkóztató kommunikáció célját. A mentor elsajátítja a hatékony fejlesztő mentorálás eredményességét befolyásoló tényezőket. A pedagógus megismeri a munkaterületén alkalmazható és alkalmazandó vezetői kompetenciákat – önuralom, kontroll képessége, kitartás, irányítás, befolyásolás – valamint tisztában lesz a tanuló tanulással kapcsolatos önképét befolyásoló fő tényezőkkel és azok megváltoztatását eredményező viselkedésmóddal.

A mentor-pedagógus alkalmassá válik a mentorált tanulóval csapatmunka kialakítására. A mentor képes lesz elvégezni a fegyelmezett együttműködés alapjait kialakító intézkedéseket, és birtokában lesz a figyelem fenntartását támogató alapinformációknak. A pedagógus birtokában lesz a családi háttér mentorálást befolyásoló tényezőit megismertető tudásnak. Alkal-

massá válik a saját szerepét megfelelő módon elhelyezni a család-tanuló-oktatási intézmény viszonyrendszerben.

A mentor megismeri a „belépési pont” fogalmát, a „fejlesztési létra” fogalmát, a célok fokozati skáláját, valamint a tanulás és tudás befogadásához kapcsolódóan a megértéssel összefüggő, azt építő, illetve erodáló főbb jelenségeket. A távoktatásban történő képzés támogatja a mentorok közötti kommunikációt, együttműködést, a mentor digitális kompetenciáinak fejlesztését is.

A MEGVALÓSULÁS EREDMÉNYEI

A tevékenységek között felsorolt feladatok megvalósulásának folyamatkövetése és az adatfelvétel során a következő eredmények összegezhetők – a megvalósulás időbeni ütemezése szerinti felsorolásban:

1. Célcsoport tájékoztatása a képzés indításáról: Az emelt szintű mentorképzés esetében 3255 fő részére kiküldésre került a képzési tájékoztató.
2. Felnőttképzési szerződések elkészítése: Fentiekben részletezett résztvevői létszámhoz személyre szabottan, a megjelölt darabszámban előkészítésre kerültek a pedagógus továbbképzési szerződések.
3. A Moodle felület alkalmassá tétele naplózásra: a felületre a konzulens részére napló, jegyzőkönyv és elégedettségmérők feltöltése: A tevékenység megvalósulása során az előkészítő szakaszban elkészült a moodle felület szerződés szerinti aktualizálása, az alap mentorképzéshez kapcsolódó teljes képzési dokumentáció jogszabályoknak és a megvalósuló projekt feltételrendszerének megfelelő harmonizálása, valamint az emelt szintű mentorképzés képzési dokumentációjának moodle felületen történő elérésének biztosítása. Mindkét képzés vonatkozásban megtörtént az elégedettségmérők kiküldése, továbbá az adatok exportálásához szükséges feltételek teljesültek.
4. Moodle felületen történő regisztrációra felkérő e-mail kiküldése megvalósult a fenti létszámhoz igazodva.
5. A jelentkezési lapok és felnőttképzési szerződések kiküldése és visszaérkeztetése: Az emelt szintű mentorképzésről 3255 fő kapott tájékoztatást, 2232 fő küldte meg a bevonási dokumentációt, valamint teljesítette a kurzust. A bevonási dokumentáció tartalma: jelentkezési lap, pedagógus továbbképzési szerződés, nyilatkozat, ESZA be és kilépő kérdőív. Fentiekben részletezett dokumentumok mindegyike személyes adattartalommal ellátva került kiküldésre a mentorok által megadott e-mail címekre. Korrekcióra került a dokumentumok kezelése, így az emelt szintű mentorképzés esetén mentorok minden dokumentumot a moodle platformra töltöttek fel, a korábbi papír alapú cím változatlanul hagyása mellett.
6. Tanúsítványok kiadása: A képzés teljesítését követően kiállított igazolások alapján az EMET, mint a képzés engedélyezettje állította ki a tanúsítványokat. Az igazolások a felületen ellenőrzött aktivitások alapján a képzési tájékoztatóban rögzített feltételek teljesítését követően kerültek kiállításra és átadásra a Megrendelő részére.
7. Kérdőívek kiértékelése: Az emelt szintű képzés vonatkozásában a kérdőívek kiértékelése folyamatosan történt az igazolások, illetve a tanúsítványok kiállítását megelőzően

EREDMÉNYESSÉG – KÖVETKEZTETÉSEK

A kiküldött tájékoztatók, és képzésbe vonási dokumentumok alapján a 3255 fő kapott tájékoztatást. A visszaküldött bevonási dokumentációk száma 2232 volt, mely 68,57%-os aktivitási mutatót jelenít meg.

A képzés elégedettség-mérése során 37% adta a „Teljes mértékben elégedett voltam a képzéssel” választ, 32% adta a „Nincs javaslatom” választ, illetve egyéni észrevételek kerültek megfogalmazásra.

Néhány példa az egyéni észrevételekre:

- „Jobb lett volna a képzés hónapokkal hamarabb.”
- „Javasolnám, hogy hozzák kérdés nélkül is tudomásunkra, hogy miért pont mi részeseülünk ebben a képzésben, a kollegák miért nem.”
- „Azt is figyelembe vehették volna, hogy ki, mikor szeretné elvégezni ezt a képzést. pl. nekem szeptemberben jobb lett volna, mivel akkor indul az új 7 éves ciklusom, tehát hiába akkreditált a képzés, de így nem tudom a 30 pontot hasznosítani, és ez bosszantó!!!”
- „A képzési részekhez feltüntetett tanulási idők (2 - 3 órák) sokkal több időt vettek igénybe tőlünk, mint azt előre meghatározták. Egy anyagrész hosszúsága, annak elolvasása és értelmezése jóval több időbe tellett. Az online kurzus nagyon sok információt tartalmazott, amihez valóságban nem 30 órán keresztül foglalkoztunk véleményem szerint. Reálisabb időbeosztás könnyítheti a feladatunkat!”
- „Átfogó, alapos, precíz, mentorláshoz maximális segít adó képzés volt.”
- „A hasonló feladattal dolgozó, messzebb élő kollégákkal igazán élvezetes volt a közösségi térben végzett tapasztalatcsere”

MEGFIGYELT ÉS BEAZONOSÍTHATÓ SZEREPKÖRÖK

Az első csoport a kívülállóké, ők azok személyek, akik bár felkérést kaptak a képzéshez csatlakozásra, de nem kapcsolódtak be a képzésbe. (31.43%). A második csoport a periférikus résztvevők csoportja volt, akik „végig mennek” a tananyagot, teljesítik a minimum elvárásokat, ugyanakkor nincs visszacsatolás, illetve a kötelezőnél több kommunikáció. Ez a csoport a legmeghatározóbb, a résztvevők 58%-a. A harmadik csoport az aktív tagoké, ők a tananyag kötelező elemeinek elsajátításán túl csoportokat alkotnak, tapasztalatokat és véleményt cserélnek, folyamatosan kommunikálnak a szervezőkkel és egymással - a résztvevők 37%-a. A negyedik csoport a bázis tagok csoportja, ők az előbbieken felül aktívan szervezik is a tanulói közösséget, módszertanokat és jó gyakorlatokat gyűjtenek, osztanak meg, számuk a résztvevők 5%-a.

Összegzésként megállapítható, hogy az e-learning alapú közösségi tanulás csoportképzéséhez elengedhetetlen hármastanulói motiváció, a felhasználóbarát interaktív tér, valamint a pontos kommunikáció.

A tanulói motiváció alapján megkülönböztetünk bázis, aktív, valamint periférikus résztvevőket. Az interaktív térnek közérthető használati útmutatóval kell rendelkeznie, a pontos kommunikációnak pedig minden érintett között meg kell valósulnia és biztosítani kell a közérthetőség mellett az elérhetőséget egyaránt.

Jelen vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy a közös feladatnak és a közös tanulási célnak köszönhetően alakultak ki tanulói közösségek, melyek egyéb életterületeken nem, csak a képzéssel és a mentorálással kapcsolatban működtek közösségként. A közösségi tanulás mentor-pedagógusok tevékenységstruktúrájába illesztésének megvalósulását lehetővé tevő platformok közül az önszerveződés lehetősége, illetve a tudásmegosztást lehetővé tevő keretrendszer támogatta a képzés során megvalósuló tanulói közösség kialakulását.

A folyamatot vizsgálva gyakran jött a pedagógusok túlterheltségét, az egymástól eltérő elvárások szorítását sugalló impulzus. Számos projektben vettek részt, és számos iskolán kívüli feladatot láttak el. A közösség visszajelzéseinek eredményeképpen az alábbi észrevételek születtek:

- A bázis-aktív-periférikus résztvevők nem csak a mentorképzésben, hanem a tantestületekben is megfigyelhetők. Vannak olyan pedagógusok, akik a kötelező tevékenységeken felül nem látnak el, nem vállalnak fel feladatokat. Vannak olyan pedagógusok, akik vonakodva bár, de bizonyos konkrét feladatokat ellátnak, ha az nem igények külön szervezést, adminisztrációt. És van egy szűk réteg, aki szervez, adminisztrál, csapatot épít, és közösséget fejleszt.
- Az egyes tevékenységeknél aránytalan az esetleges célfeladat-kiírásokhoz rendelt juttatás a feladat nagyságához képest, s a kiegészítő feladatok jelentős részénél aránytalanul oszlik meg a feladat mennyisége, és a juttatás.
- Az esetek túlnyomó részében a pedagógusok nem részesülnek elismerésben az elvégzett önálló fejlesztő tevékenységükért – legyen az projekt- tananyag- módszer- vagy egyéni fejlesztés, mentorálás akár.
- Az intézmények túlnyomó részében nem motiváció alapú, hanem kijelölés alapú a kiegészítő feladatok kiosztása – gyakran túlterhelve a „bázis” kollégákat, akik viszont ennek eredményeként hamarabb élnek át „burn out” helyzeteket.
- Ritkán találunk olyan intézményt, ahol a testületben mindenki a tudásának, ambíciójának és motivációjának leginkább megfelelő feladatot végzi.

ÖSSZEGZÉS

A pedagógusok jelentős része folyamatos továbbképzési – tananyagfejlesztési nyomás alatt érzi magát. Ennek okait vizsgálva figyelhető meg a közép és hosszú távú időbeosztás-tervezés pontatlansága. Azok a pedagógusok, akik a tanévet előre meg tudják tervezni, tananyagfejlesztési, továbbképzési és projektfeladat kötelezettségeiket tervezhetően időrendbe helyezik, sokkal nyugodtabbak és magasabb hatékonysággal teljesítenek.

Megfigyelhető egy intézmények közötti differencia is, melynek szélsőségei (1) ad-hoc, kapkodva és utolsó pillanatban kiadott és elvégzett feladatok (2) teljes tantestülettel, fenntartóval közösen rendszeres üléseken egyeztetett feladatok, melyek közös konszenzuson alapuló vezetői döntésekkel kerülnek végrehajtásra, és külön felelőse van a nyomon követésnek és megvalósulásnak.

Összességében a megfelelő tanulói közösség kialakításához elengedhetetlen a tervezhető előkészítési, tanulási, vizsgakészülési és vizsgázási szakasz. Ezekben a jól lehatárolható szakaszokban vezetett közösségi és egyéni feladatok kerülnek meghatározásra, valamint a tervezési - megvalósításfolyamatban az intézményvezetésnek és fenntartóknak egyaránt szem előtt kell tartani a pedagógusok egyéni terhelhetőségét, és motivációs aspektusait.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BABIE, Earl (2003.): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassa Kiadó, Budapest, p. 117-124. ; 130-132.; 247-348.;
- [2] BABUSIK, Ferenc (2007): Magyarországi cigányság – strukturális csapda és kirekesztés – In. Esély 2007/1
- [3] BÁTHORY Zoltán: Kiss Árpád idézése. Új Pedagógiai Szemle 2004 október, p. 76-78.
- [4] BÁTHORY, Zoltán (1997): Tanuló, iskolák. OKKER Kiadó, Budapest p. 21-26. 223.
- [5] BENEDEK, András; CSOMA, Gyula; HARANGI László: Felnőttoktatási és - képzési lexikon A-Z, Szaktudás Kiadó-ház, Bp., 2002, ISBN: 9789-63-9422-605
- [6] BERÉNYI, Konrád: Online kommunikációs eszközök, technológiák. - In: BÁNYAI - NOVÁK. (szerk.): Online üzlet és marketing. Akadémiai Kiadó, Budapest, 188-201., 2011

- [7] BOKÁNYI, Zita – SZABÓ Ákos: NEET-fiatalok Egy fogalom nyomában
<https://anzdoc.com/neet-fiatalok-egy-fogalom-nyomaban-tanulmany-bokanyi-zita-sz.html>
- [8] CSOMA, Gyula: Az iskolai felnőttoktatás didaktikai alapjai - (Egyetemi jegyzet) ELTE Bp. 1975., 1982., 1989.
- [9] KOVÁCS Tamás, SZABÓ Gábor: Emelt szintű mentorálás az esélyteremtő Útravaló ösztöndíjprogramban, Emberi Erőforrás Tmogatáskezelő, Budapest, 2019
- [10] KOVÁCS, Tamás: Éber Tudat előadás a Pécsi Tudományegyetemen, Pécs, 2013. Rendelhető: zen.rei.nonprofit@gmail.com., Kaposvár, 2013, DVD
- [11] KOVÁCS, Tamás: Jó szakmát tanulni! Projekteredmények és fenntartási irányelvek összegzése – Kaposvár, 2012; ISBN : 978-963-08-3990
- [12] Köznevelésért Felelős Államtitkárság (2016), Végzettség nélküli Iskolaelhagyás elleni Küzdelem Cselekvési Terv 2014-2020 , Budapest, 2016 http://www.kormany.hu/download/7/6a/e0000/ESL-Cselekvési-terv_20161109.pdf
- [13] MAGYARORSZÁG KORMÁNYA (2014), A végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratégia. r., Budapest,
- [14] MAGYARORSZÁG KORMÁNYA (2014), Köznevelés-fejlesztési stratégia
- [15] MAGYARORSZÁG KORÁMNYA (2014) Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra, Budapest, 2014. augusztus 15. - <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=52032> ,
- [16] Nemzeti Társadalmi és Felzárkózási Stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák (2011-2020.) Budapest, 2011. november <http://romagov.kormany.hu/nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia>
- [17] OECD (2015), Education Policy Outlook: Hungary, <http://www.oecd.org/edu/Hungary-Profile.pdf>
- [18] UNESCO: Learning Cities, <http://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities> ;
- [19] UNESCO: Recommendation on Adult Learning and Education, The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Paris from 3 to 18 November 2015, at its 38th session - http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49354&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- [20] WEISS, C. H. (2005): Értékelés. OKI, Budapest, p. 16- 20.